

Examenfraude en diploma-/certificaatfraude

□ Annie Kempers-Warmerdam

Fraude is een gegeven. Ook bij examens komt fraude voor, ondanks een zorgvuldige en integere organisatie en uitvoering. Marktwerving heeft in meerdere domeinen zijn intrede gedaan: een instelling heeft niet meer het alleenrecht op examinering. Het noodzakelijk hebben van een diploma of certificaat is voor veel beroepen collectief ingesteld. Al deze ontwikkelingen brengen nieuwe vormen van fraude met zich mee. Dit artikel biedt een overzicht van de verschillende vormen van fraude en de consequenties daarvan.

Onderwijs- en examenketen

Examenfraude en diploma/certificaatfraude worden vaak in een adem genoemd. Ze blijken onlosmakelijk met elkaar verbonden te zijn en vormen, evenals opleiden en examineren, onderdeel van dezelfde onderwijs- en examenketen. In de optiek van de Examenkamer behoren opleiden en examineren gescheiden te zijn, omdat er sprake kan zijn van een belangenconflict en omdat opleiden en examineren verschillende verantwoordelijkheden kennen. In veel onderwijsomgevingen bestaat deze scheiding echter (nog) niet.

Onderwijs beslaat het grootste deel van de onderwijs- en examenketen; examineren - en daarmee dan ook het diplomeren en alles dat daarbij hoort - vormt veelal het sluitstuk. Het vaststellen van de vakbekwaamheid door examineren en het aantoonbaar maken van de vakbekwaamheid door middel van een diploma of certificaat zijn onmisbare instrumenten voor de arbeidsmarkt.

Redenen genoeg om het examineren, diplomeren en certificeren nader onder de loep te nemen.

Fraude in de praktijk

Wat is examenfraude, diplomafraude of certificaatfraude? In de Van Dale ontbreken de begrippen. Internet beperkt zich tot het begrip examenfraude in de zin van spieken door kandidaten. Zo eenvoudig is het niet meer. De werkelijkheid is anders zoals in 2008 bleek, toen de Examenkamer werd geconfronteerd met fraudering bij VCA-examens, de veiligheidsexamens voor de bouw en aanverwante sectoren. Als toezichthoudende instelling voor beroepskwalificerende en functiegerichte examens heeft de Examenkamer toen, in samenspraak met politie, justitie en de SIOD (Sociale Inlichtingen en Opsporingsdienst, verantwoordelijk voor arbeidsmarktzaken), met de eigenaar van het VCA-examenstelsel de benodigde maatregelen genomen. Het bleek een complexe zaak waarbij niet alleen kandidaten en/of examinerende instellingen betrokken waren, maar ook derden.

Bij alle onderdelen van het examenproces is fraude mogelijk en in de praktijk blijkt dat fraudevormen vaak tegelijk bij verschillende onderdelen voorkomen. Het toezicht heeft zich hier nog niet op aangepast. Het ontbreekt aan een goed overzicht van voorkomende vormen van examenfraude en diploma- en certificaatfraude. Bij gebrek aan kennis over de vormen van mogelijke fraude is men zich onvoldoende bewust van en weinig alert op frauderen. Het volgende overzicht biedt een indeling van fraudemogelijkheden die worden beïnvloed of veroorzaakt door 1) de kandidaat, 2) de exameninstelling en/of medewerkers en 3) door derden.

Fraudevormen

1. *Fraude die wordt beïnvloed of veroorzaakt door de kandidaat:*

- a. Spieken (fysiek afkijken bij een ander).
- b. Gebruik van oneigenlijke hulpmiddelen: open boek dat voorzien is van oneigenlijk materiaal; gebruik van niet toegestane boeken bij openboek examen,

Fraude is een gegeven

Het examenproces

Het examenproces bestaat in grote lijnen uit de volgende vier onderdelen:

- Het ontwikkelen en testen van examenmateriaal, examens/toetsen (veelal gebaseerd op functieprofielen en daarbij horende - vanuit eindtermen gedefinieerde - operationele toetstermen, cesuur, examenvorm etc.);
- Organiseren en afnemen van een examen/toets (en alle administratieve handelingen die daarmee verband houden);
- Het beoordelen van het examenmateriaal en/of de door de kandidaat afgelegde toets, en het vaststellen van de definitieve uitslag, inclusief de bezwaarprocedure;
- Het al dan niet verstrekken van het diploma of certificaat en alle administratie die daarbij komt kijken, alsmede de beroepsmogelijkheid.

programmeerbare (grafische) rekenmachines, spiekbriefjes, gsm, elektronische agenda's, blackberries met internetverbindingen, mobiele telefoons, gebruik van geluidsdragers in welke vorm dan ook, etc.

- c. Gebruik van oneigenlijk verkregen examenmateriaal: achtergebleven op kopieerapparaat, verstrekt door docent/relatie, verkregen uit het drukkerijproces, materiaal verkregen uit diefstal, plagiaat, gebruik van examenmateriaal dat elders ter wereld door tijdverschil eerder is afgenomen, etc.
 - d. Manipuleren van het resultaat door achterhouden van examenmateriaal: surveillanten die onvoldoende opmerkzaam zijn bij het innemen van het examenmateriaal.
 - e. Deelname aan het examen op basis van een oneigenlijk of vervalst identiteitsbewijs.
 - f. Omkopen van medewerkers van onderwijs- of examen centra.
 - g. Vervalsen van diploma/certificaat op individuele basis: knip, plak en knutselwerk.
 - h. Vervalsen van resultaten door digitale registers met behaalde cijfers te manipuleren: bijvoorbeeld educweb waar de cijfers van leerlingen op digitale wijze worden bijgehouden en die door hackers worden bewerkt.
 - i. Manipuleren van digitale registers met behaalde diploma's en certificaten.
2. **Fraude die wordt beïnvloed of veroorzaakt door de exameninstelling en/of de medewerkers:**
 - a. Onzorgvuldig handelen bij de voorbereiding: bijvoorbeeld met vermenigvuldigen, pre-testen van een nog af te nemen toets, versturen van examenmateriaal, laten lekken van examenonderwerpen etc.
 - b. Voorzeggen: menselijkerwijze of met gebruikmaking van apparatuur, bij schriftelijke en mondelinge examens, computerexamens e.d.
 - c. Manipuleren van examenmateriaal: wijzigen van schrapkaarten, beïnvloeden van de uitkomsten door bewust anders te beoordelen of gegevens ruimer te interpreteren.
 - d. Verstrekken van een diploma/certificaat zonder de identiteit van de betrokken examenkandidaat gecontroleerd te hebben.
 - e. Op onrechtmatige grond verstrekken van een diploma: bijvoorbeeld bij het ontbreken van examenmateriaal van kandidaat.
 - f. Oneigenlijk verstrekken van een diploma: de bevoegdheid tot het verstrekken van een diploma ontbreekt e.d.
 - g. Verstrekken van een onjuist diploma: bijvoorbeeld door antidateren van een diploma of het verstrekken van een verkeerd diploma.
 3. **Fraude die wordt beïnvloed of veroorzaakt door derden, bijvoorbeeld opleiders, uitzendbureaus, werkgevers, overigen:**
 - a. Manipuleren van het examenproces: bijvoorbeeld door voorzeggen e.d.
 - b. Beïnvloeden van examenorganisatie.
 - c. Opzetten/aanzetten van kandidaten/overigen tot fraude.
 - d. (Bewust) accepteren van ongeldige diploma's en certificaten.
 - e. Niet controleren van validiteit of geldigheid van diploma.

Er bestaat een gebrek aan kennis over de vormen van examen en diploma-/certificaat fraude

- f. Verstrekken van niet bestaande diploma's of certificaten (diploma mill).

Gevolgen van fraude

Er bestaat een scala aan redenen en oorzaken voor fraude. In het bijgevoegde kader zijn er vijftien opgesomd. Het is belangrijk deze redenen en oorzaken te kennen, zodat de aanpak van fraude daarop gericht kan worden. Immers, het onderkennen en identificeren van fraude is één kant van de medaille, de gevolgen van fraude vormen de andere kant. De gevolgen van fraude zijn verstrekking, want door fraude wordt de intrinsieke waarde van een diploma beïnvloed. Het vertrouwen van kandidaten, van het bedrijfsleven en van de samenleving in diploma's wordt geschaad. Dan is de vraag: Zijn er nog wel betrouwbare partijen? Is het examenstelsel ernstig beschadigd? Wat te doen om het tij te keren, welke maatregelen zijn genomen?

De gevolgen voor de examensector zijn ingrijpend. Alle commotie door fraude heeft een negatieve invloed op de examensector als geheel. Instellingen binnen eenzelfde examenstelsel voelen zich aangesproken als een collega-instelling het vertrouwen van de sector beschaamd heeft, hoewel ze zelf te goeder trouw handelen.

Uiteindelijk is het meest zorgwekkend dat onbekwame mensen toegang hebben tot het arbeidsproces. In bepaalde trajecten kan dat verstrekkinge gevolgen hebben voor de (oneigenlijke) diplomahouder zelf, de collega's en de samenleving.

Examineren of beoordelen: hoe het goed te doen?

Op grond van dit overzicht lijkt het dat het bij examineren en certificeren goed mis is of kan zijn. Moet het dan anders? Al in 1901 werd er door Heringa, leraar van een middelbare school, gepleit voor het afschaffen van examineren (zie EXAMENS 6(1) 2009, Redactioneel). Voor deze stellingname gaf Heringa als redenen: "Examineren zou het onderwijsproces verstoren omdat kandidaten dan alleen nog maar zouden leren voor een examen. Examens geven aanleiding voor een zenuwachtige studie, leiden tot vergissingen, en kunnen dus een bron zijn van onrechtvaardigheden."

Het is echter te simpel te veronderstellen dat de tegenwoordige samenleving zonder examineren zou kunnen.

Mogelijke redenen en oorzaken voor fraude

1. Kandidaat wil beter of ultiem resultaat behalen (motief genoemd in Wikipedia).
2. Kandidaat wil diploma of certificaat verkrijgen zonder deelname aan examen.
3. Kandidaat wil vertrouwen wekken.
4. Kandidaat wil toegang tot ander onderwijs-/examentraject.
5. Kandidaat wil in het kader van werkzaamheden zijn bevoegdheid/licentie/vergunning behouden of verwerven (met persoonscertificatie neemt het belang van dit motief voor fraude toe).
6. Examen is selectief en niet voor iedereen haalbaar terwijl het wel vereist is voor bepaalde werkzaamheden.
7. Onderwijs-/exameninstelling heeft financiële redenen (outputfinanciering).
8. Exameninstelling wil beter scoren in het kader van het zichtbaar maken van kwaliteit.
9. Mensen/medewerkers van onderwijs-/exameninstellingen zijn chantabel.
10. Exameninstelling, examinatoren en surveillanten zijn (te) goed van vertrouwen.
11. Exameninstellingen, examinatoren en surveillanten zijn onvoldoende deskundig om fraude te herkennen.
12. Derden willen om financiële redenen gegevens manipuleren of daartoe aanzetten met het oogmerk om er zelf financieel beter van te worden, dan wel om derden in de gelegenheid te stellen hier hun voordeel mee te kunnen behalen.
13. Organisaties verstrekken duplicaten zonder dat daarbij een adequate controle op legitimatiebewijzen heeft plaatsgevonden, waardoor meerdere diploma's en certificaten in omloop komen.
14. Kandidaten en derden gebruiken geavanceerde technische faciliteiten en plegen fraude vanwege de thrill factor.
15. Hackers zien een uitdaging en gebruiken hun technische en digitale expertise.

Het afschaffen van examens is geen oplossing. De wens om reeds eerder of elders verworven kennis, kunde en vaardigheden te valideren neemt juist toe. Erkenning van competenties (EVC) maakt het mogelijk dat een kandidaat niet opnieuw een onderwijsprogramma hoeft te volgen. EVC is niet meer weg te denken en pleit er juist voor dat op onafhankelijke en objectieve wijze mensen de maat genomen wordt. Examineren en

Fraude beïnvloedt de intrinsieke waarde van een diploma

andere vormen van beoordelen komen daarbij aan de orde. Als de samenleving niet zonder examineren kan, is de vraag "Examineren of beoordelen: hoe het goed te doen?" en de vervolgvraag is dan "Voorkomen van fraude: hoe het goed te doen?". Het antwoord op deze vragen is niet zo eenvoudig te geven en is ook niet altijd eenduidig. De volgende voorbeelden maken duidelijk welke dilemma's in de praktijk spelen en voor welke uitdagingen de examenwereld zoal staat.

Veranderde situatie

Vrije markt

In het verleden kon een door de overheid aangewezen exameninstelling bepalen hoe het examenproces verliep en wat de regels of de condities waren. Toen had een examiner status en bovenal de discretionaire bevoegdheid om beslissingen te nemen. In veel sectoren is er echter niet langer sprake van een door de overheid aangewezen exameninstelling, maar is er een vrije markt waarin meerdere partijen vergelijkbare examens en diploma's aanleveren. Daarbij komt dat het werk van de exameninstellingen niet ophoudt bij de landsgrenzen; buitenlanders willen in Nederland met hun eerder en elders verworven competenties aan de slag en in Nederland verkregen diploma's moeten gevalideerd worden voor het buitenland. Het EQF systeem moet daarvoor in de toekomst een oplossing bieden. In een veranderde markt is alles complexer en minder eenduidig geworden.

Klant is koning

In tegenstelling tot de situatie in het verleden waar bij beroepskwalificerende examens het bedrijfsleven de primaire klant was, lijkt in de tegenwoordige situatie de kandidaat de feitelijke klant te worden. De exameninstelling als dienstverlenende organisatie voor de vragende partij past zich aan de steeds mondiger wordende kandidaat aan. Met de toenemende claimcultuur van de samenleving zitten instellingen bepaald niet verlegen om beroepsprocedures met alle gevolgen van dien.

Geen financieel proces

Het betalen van een examenprijs of het voldoen van de rekening is voor kandidaten al bijna per definitie gekoppeld aan het verkrijgen van het diploma. Examineren is echter geen primair financieel proces - alhoewel

examineren ook financieel rendabel moet zijn. Examineren moet een integer en betrouwbaar inhoudelijk en logistiek proces zijn.

De inhoud van een examen moet aansluiten bij het profiel dat wordt geëxamineerd. En vervolgens is de juiste manier van objectief beoordelen belangrijk.

Eigendom van het diploma

Tegenwoordig wordt een diploma of certificaat niet altijd verstrekt aan de kandidaat maar aan diens werkgever. Opleiden en het daarbij behorende examen zijn dikwijls onderdeel geworden van de arbeidsvoorwaarden. In dergelijke situaties is de werkgever of het opleidingsinstituut de betalende instelling en dus de klant van het exameninstituut. De kandidaat wordt op deze manier de lijfeigene van de werkgever; het diploma wordt bij het veranderen van werkgever niet aan de ex-werknemer of de nieuwe werkgever beschikbaar gesteld. Dit onderwerp vraagt de aandacht in het kader van de Algemene Beginselen van Behoorlijk Examineren.¹

Technische ontwikkelingen

Zoals al eerder is gezegd beschikken kandidaten over steeds meer middelen, technieken, relaties en met name kennis om fraude uit te voeren. In feite hebben zij toegang tot alle mogelijkheden waarover de diplomaverstrekken en beheerders van digitale registers beschikken. Dit bemoeilijkt het bestrijden van fraude.

Normvervaging

De grenzen van wat de samenleving aanvaardbaar vindt verschuiven, denk aan witteboordencriminaliteit. Als er al fraude ontdekt is, tot welke instantie moet de exameninstelling zich dan wenden? Welke verplichting is er? De kans om gepakt of vervolgd te worden lijkt af te nemen. Het komt zelfs voor dat kandidaten surveillanten of examinatoren bedreigen. Straffen voor examen- en diploma fraude zijn door het Openbaar Ministerie tot nog toe maar zelden geëist, laat staan dat ze door de rechter zijn toegekend.

Computereexamens

Overall waar mensen werken is de kans op fraude aanwezig. Dan lijkt de oplossing voor examenfraude te liggen in het zoveel mogelijk uitschakelen van de menselijke factor en over te gaan op het examineren

¹ De Algemene Beginselen van Behoorlijk Examineren bestaan uit het kenbaarheidsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel, het zorgvuldigheidsbeginsel, het redelijkheidsbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het betrouwbaarheidsbeginsel. De Examenkamer heeft hieraan in de afgelopen 12½ jaar nader vorm en inhoud gegeven.

De examensector, het bedrijfsleven en de overheid moeten gezamenlijk optreden om fraude de kop in te drukken

met behulp van de computer. Dat zal niet de ultieme oplossing zijn, want ook daarbij worden mensen ingezet al is het in de vorm van identiteitscontrole, toezicht houden en dergelijke. Bovendien zullen hackers in staat blijken om in te breken in computereexamens.

Tot slot

Fraude is een gegeven en daar kunnen we helaas niet omheen. De examenwereld vraagt echter nadrukkelijk aandacht voor het thema examen- en diploma/certificaatfraude. Er moet in positieve zin verandering komen. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de examensector, het bedrijfsleven en de overheid om het thema aan te pakken en strenger toezicht op examineren in te stellen teneinde fraude de kop in te drukken. Technische mogelijkheden zijn voorhanden, zoals nieuwe druktechnieken die het vervalsen van diploma's en certificaten bijna onmogelijk maken. Waakzaamheid blijft een voorwaarde. De eerste stap is bewustwording van de fraudegevoelige aspecten in de onderwijs- en examenketen. Alertheid op fraude en daarop anticiperen, gezamenlijk kennis delen en voortdurend verbeteringen invoeren, dat zijn taken voor de examenwereld. De opdracht is: fraude voorkomen en vertrouwen herstellen. En als er dan toch fraude geconstateerd wordt, dan is het van belang dat er op een transparante wijze gewerkt wordt binnen de kaders van de Algemene Beginselen van Behoorlijk Examineren.

☐ Mw.dr. A. Kempers-Warmerdam is directeur Stichting Examenkamer. Deze tekst is gebaseerd op de voordracht die zij heeft gehouden op het symposium Examen- en Diploma/Certificaatfraude op 29 januari 2009. E-mail: secretariaat@examenkamer.nl.

Echtheidskenmerken: beveiligen van diploma's en certificaten

Er wordt veel gesproken over het beter beveiligen van diploma's en certificaten. De vereniging ECHT heeft een norm ontwikkeld voor het betrouwbaar drukken van documenten. Echtheidskenmerken van papieren documenten zijn als volgt de rangschikken:

Complex bedrukking in lagen:

1. Verschillende voorstellingen op één document, verweven voorstellingen (complex samengesteld

door meerdere figuren / tekeningen in elkaar over te laten lopen waardoor het namaken bemoeilijkt wordt);

2. Bedrukking die bij kopiëren duidelijk maakt dat er sprake is van een kopie;
3. Deel van de voorstelling of tekst in microprint uitvoeren;
4. Irisdruk (druktechniek waarbij in de druk gewerkt wordt met in elkaar overlopende kleuren).

(Bewerkt) papier

1. Watermerk, al dan niet speciaal ontworpen op basis van bijvoorbeeld het logo;
2. In papier verwerkte uv-vezels (licht op onder uv-lamp);
3. Chemische beveiliging (wordt ook gedaan met postzegels);
4. Zilver of goudfolie (al dan niet verwerkt in bijvoorbeeld het logo) hetgeen bij kopiëren of bewerken zwart wordt;
5. Afwijkend papierformaat of afwijkende papiervorm (veelal lastig omdat er dan geen gebruik gemaakt kan worden van standaard printfaciliteiten).

Uniek nummer

Laserperforatie

Het unieke nummer dan wel een standaard tekst of een figuratief element zouden bijvoorbeeld met een laserperforatie kunnen worden uitgevoerd.

ECHT

De Vereniging ECHT is het centrum voor fraudepreventie door informatie-beveiliging. De vereniging draagt niet voor niets de naam Vereniging ECHT. De doelstelling van de Vereniging ECHT is de fraudepreventie in Nederland te verbeteren door het stimuleren van het gebruik van beveiligde communicatie-producten en -diensten en door het invoeren en handhaven van beveiligings-systemen voor producenten van deze producten en diensten.

De Vereniging ECHT is het belangrijkste aanspreekpunt als het gaat om betrouwbare waarde- en identiteitsdocumenten. Er zijn inmiddels meer dan dertien organisaties die aan de door de vereniging ECHT ontwikkelde norm voldoen en die op een betrouwbare wijze diploma's / certificaten en examenmateriaal kunnen drukken (zie www.verenigingecht.nl).